

Karolina Lindh, Librarian, Lund University Library, Sweden, karolina.lindh@ub.lu.se

Book review:

Stöd för forskning och utbildning: Lärosätesbiblioteken i Sverige

Gilbert, J. & Michnik, K. (red.) (2024). Stöd för forskning och utbildning: Lärosätesbiblioteken i Sverige. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, ISBN 978-91-7963-177-2

Stöd för forskning och utbildning: lärosätesbiblioteken i Sverige är en antologi som består av 18 kapitel och en inledning. Inledningen, skriven av redaktörerna Jonas Gilbert och Katarina Michnik, beskriver att antologins syfte är att visa på bredd och mångfald bland svenska lärosätesbibliotek. Detta görs i antologins olika bidrag genom nedslag i olika biblioteksverksamheter och verksamhetsområden som förekommer vid lärosätesbibliotek. Med antologin vill redaktörerna öka kunskapen om lärosätesbiblioteken som bibliotekstyp – en kunskap de menar är låg i jämförelse med andra bibliotekstyper. Studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap pekas ut som en tilltänkt målgrupp.

De flesta av antologins författare är yrkesverksamma som bibliotekarier eller chefer vid svenska lärosätesbibliotek. Det finns även bidrag från doktorander inom biblioteks- och informationsvetenskap och bidrag skrivna av disputerade, men antologin gör inte anspråk på att vara en vetenskaplig text. Antologin syftar till att ge praktik- och verksamhetsnära beskrivningar av lärosätesbiblioteken och den verksamhet som bedrivs där. Gilbert och Michnik skriver i inledningen att antologins bidrag illustrerar den mångfald och bredd som ryms inom bibliotekstypen

lärosätesbibliotek utifrån fyra perspektiv: geografiperspektivet som fokuserar på lärosätesbiblioteken i relation till andra bibliotekstyper eller det lärosäte som det är en del av, professionsperspektiv, användarperspektiv och samlingsperspektiv.

Kapitel ett till sex beskriver lärosätesbibliotekens historia, roll i det större biblioteksväsendet och exempel på hur lärosätesbiblioteken formas i lokala kontexter. I kapitel ett ger Tomas Lidman en lättläst översikt över lärosätesbibliotekens utveckling från 1600-talet och framåt. Fokus är på förändringar som har skett under de senaste 50 åren, att antalen lärosäten och studenter ökat till följd av reformer inom högre utbildning, ökade samverkansinitiativ och hur utvecklingen av digital teknik påverkat vetenskaplig publicering och lärosätesbibliotekens arbete. Detta är teman som fördjupas vidare i kommande kapitel. I antologins andra kapitel beskriver Morgan Palmqvist hur lärosätesbibliotekens storlek, ämnesbredd, ålder och historia har betydelse för hur man arbetar med samlingar och vilka behov biblioteket ska möta. Här får läsaren också en bra introduktion till universitets- och högskolekontexten som är den verksamhet lärosätesbiblioteken ska stödja. Kapitlet introducerar även några nationella samarbeten. I de tre kapitel som sedan följer fördjupas teman som nämnts i de två första bidragen. Jonas Gilbert och Mauritz Jade Frid (kapitel tre) diskuterar hur lärosätets lokala sammanhang, så som dess storlek och ämnesinriktning samt placering i lärosätets organisation har för betydelse för verksamheten samt bibliotekariernas roll och möjligheter till samarbeten. I texten finns exempel hämtade från flera olika svenska lärosätesbibliotek. I kapitlet diskuteras också olika typer av styrdokument och vad de har för roll och funktion i relation till lärosätet och biblioteket. Till skillnad från folkbibliotek som är en kärnverksamhet så är lärosätesbiblioteken en stödverksamhet. Kapitlet ger läsaren en god förståelse för hur lärosätesbibliotek formas i samspel med lärosätet och ger tillsammans med kapitel två studenter i biblioteks- och informationsvetenskap en god introduktion till lärosätesbibliotekens organisation. I de två kapitel som sedan följer konkretiseras den lokala kontextens betydelsen genom Catarina Coquands och Catta Torhells text om Halmstad högskolas bibliotek (kapitel 4) och Johanna Hanssons text om Uppsala universitetsbibliotek (kapitel 5). Halmstad högskolebibliotek är ett exempel på ett bibliotek som tillkommit i samspel med de förändringar som skett inom högre utbildning under de senaste 50 åren och som Lidman redogör för i antologins första kapitel. Coquands och Torhells text beskriver hur lärosätesbiblioteket utvecklas över tid och ingående vilket stöd som biblioteket erbjuder sina studenter. Här återkommer diskussionen om bibliotekets organisatoriska placering inom lärosätet och vad detta medför i termer av möjligheter och begränsningar. Kapitlet diskuterar även hur utvecklingen av digitala informationsteknologier påverkat verksamheten över tid. Hanssons text presenterar hur verksamheten vid ett större och äldre lärosätesbibliotek kan se ut. Här är verksamheten, jämfört med Halmstad högskolebibliotek, bredare till följd av universitetets storlek, ämnesbredd, historia och ålder och inkluderar hantering av pliktleverans och specialsamlingar. Hansson för också en kortare diskussion om ledarskap vilket inte förekommer i tidigare kapitel. Kapitlet som avslutar geografiperspektivet är Lars Burmans framtidsspaning. Här är fokus framför allt på organiseringen av lärosätesbiblioteken och här framträder kommersiella aktörer för första gången i texten som viktiga för biblioteken att förhålla sig till. De möjliga framtider som Burman skisserar är dystra. Lärosätesbibliotekens beskrivs sakna samordning och riktning och risken att andra aktörer ska ta över eller styra verksamheten framställs som hög. Sammantaget visar antologins inledande sex kapitel hur lärosätesbibliotek förändrats över tid, faktorer som föranleder förändringar, och olikheter, i lärosätesbibliotekens organisation. Antologins sex första kapitel kan läsas helt fristående från varandra. Tydligare och mer renodlade teman i de olika kapitlen hade gynnat läsbarheten för läsare av samtliga kapitel. Jag hade önskat att den framtidsspaning som presenteras i antologins sjätte kapitel tydligare hakade i de tidigare kapitel alternativt att framtidsspaningen sparats till antologins slut och då gjorts utifrån alla de perspektiv som lyfts i antologin.

Följande fyra kapitel skildrar professionsperspektivet. Det första av dessa (kapitel 7) är skrivet av Linn Bech-Hanssen, Louise Bjur och Karin Petersson, undervisande bibliotekarier vid Göteborgs universitet. Kapitlet är en utmärkt introduktion för studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap om undervisningens praktik vid lärosätesbibliotek. Det beskriver förutsättningarna för undervisningen, undervisningens former och bibliotekariernas väldigt konkreta arbete kring förberedelser, genomförande och uppföljning. I antologins åttonde kapitel ger Pieta Eklund en inblick i bibliotekarieprofessionen utifrån intervjuer med bibliotekarier vid lärosätesbibliotek som arbetar med forskarstöd mot olika ämnesområden. Precis som förgående kapitel kommer läsaren här nära verksamheten genom framställningarna av intervjupersonernas arbete, deras erfarenheter och de olika utmaningar och möjligheter som bibliotekarierna mött. Kapitlet avslutas med en framtidsspaning och diskussion kring hur AI kan komma att påverka bibliotekarieprofessionen. I det nionde kapitlet beskriver Hanna Hallnäs och Camilla Lindelöw hur de efter att antal år som yrkesverksamma vid lärosätesbibliotek valde att doktorera i biblioteks- och informationsvetenskap. Utöver författarnas personliga erfarenheter får läsaren en inblick i hur forskarutbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap ser ut. I kapitlet som följer (kapitel 10) berättar Jens Eriksson och Björn Dahrén, båda disputerade, vilken betydelse deras forskarbakgrund har i deras arbete med bibliotekets publiceringsarbete. I kapitlen nio och tio framträder den disputerade vid lärosätesbiblioteken som en yrkesgrupp i ett gränsland, mellan teknisk-administrativ personal och forskare – eller mellan forskningsinfrastrukturer och forskningen. I relation till utgivningen som diskuteras framhäver Eriksson och Dahrén att även om det idag finns ambitioner att föra forskning och stöd närmre varandra så är bibliotekens tjänstemannaperspektiv fortsatt viktigt för att ge ett fullgott stöd till forskare och här är kunskaper om forskningens villkor och förutsättningar en viktig komponent. Erikssons och Dahréns kapitel kan också läsas tillsammans med antologins sista kapitel om lärosätesutgivning.

Den del av antologin som fokuserar på användarperspektivet inleds av Sven-Eric Liedman och Per Magnus Johansson, båda forskare, och deras betraktelser och erfarenheter av lärosätesbibliotek. Båda är verksamma inom humaniora och texten är personlig. Den bild av lärosätesbiblioteken som framträder här är biblioteket som en fysisk plats med dokument och en plats för kunskapsinhämtning, information och bevarande. I kapitlet som följer (kapitel 12) skiftar fokus till bibliotek vid forskningsintensiva lärosäten med naturvetenskaplig inriktning. Maria Haglund utgår från sina egna erfarenheter från bibliotek vid naturvetenskapligt inriktade lärosäten. Det berör både forskar- och utbildningsstödet vid den här typen av lärosätesbibliotek. Haglund diskuterar också bibliotekets betydelse som en neutral plats där studenter från olika ämnen och olika yrkeskategorier möts. Genom arrangemang som panelsamtal, föreläsningar och utställningar är lärosätesbiblioteket också en social infrastruktur. Kapitel 13 djupdyker i öppen vetenskap, ett tema som nämnts hastigt i flera tidigare kapitel. Helena Francke ger läsare en rik och lättläst introduktion till vad öppen vetenskap är och hur detta involverar lärosätesbiblioteken framför allt i relation till arbete kring publicering och forskningsdatahantering. Francke beskriver också vad dessa praktiker har för betydelse för forskares arbete och karriär, en kontext som inte diskuterats i tidigare kapitel, men som också är viktig att synliggöra och för blivande bibliotekarier att känna till. Till skillnad från andra kapitel är det inte ett särskilt bibliotek som står i fokus utan en verksamhet som förekommer vid alla lärosätesbibliotek i någon utsträckning. Francke hänvisar genomgående till forskningspolitiska beslut, texter från myndigheter och vetenskaplig litteratur. Litteraturlistan till detta kapitel är en bra utgångspunkt för studenter som vill fördjupa sig ytterligare i öppen vetenskap och vetenskaplig kommunikation. Kapitel 14 fokuserar på studenter som användargrupp. Här beskrivs Linda Borg och Emil Näslund vad biblioteken gör för att möta studenternas behov men också hur och varför. Beskrivningar varvas med observationer från litteratur på samma tema. Borg och Näslund avslutar kapitlet med en intressant diskussion kring behov och användning. Kapitlet utgår från författarnas egna erfarenheter och litteratur. Referenserna i texten är en bra ingång för studenter som vill fördjupa sig ytterligare i

relationen mellan användning och behov. I bidraget som avslutar användarperspektivet, kapitel 16, beskriver Niklas Ferdinand Carlsson hur bibliotekarier vid Linköpings och Uppsalas universitetsbibliotek arbetar att förmedla hur digitala verktyg kan användas i utbildning och forskning. Dessa fyra kapitel behandlar ganska varierande verksamheter och erfarenheter. Användarna är genomgående inte så synliga som jag hade förväntat mig i en del som ska visa på detta perspektiv.

Antologins tre sista kapitel fokuserar på aspekter av bibliotekens samlingar. I kapitel 16 ger Karin Byström och Andrea Carrozzi Bjurström en introduktion till hur lärosätesbiblioteken arbetar med samlingsutveckling, det vill säga processer för hantering av material för att säkerställa samlingarnas användbarhet, aktualitet och relevans. Byström och Carrozzi Bjurström beskriver egna erfarenheter av att förvalta samlingarna så som att göra urval och synliggörande av både tryckta och digitala resurser. Författarnas egna erfarenheter kombineras med referenser till relevant litteratur i form av vetenskapliga publikationer, rapporter från Kungliga biblioteket och förvärvspolicys och strategier från olika bibliotek. För studenter i biblioteks- och informationsvetenskap ger kapitlet en bra introduktion till samlingsutveckling som verksamhetsområde. Kapitlet som följer har ett snävare fokus, här är det handskrifter och specialsamlingar som står i fokus, samlingar som framför allt finns vid de större och äldre lärosätesbiblioteken. I samlingarna ingår även personarkiv och korrespondens. Den här typen av material nämns i kapitel 1 och 2 men fördjupas här. Antologin sista kapitel handlar om utgivning av vetenskaplig litteratur. Pamela Schultz Nybacka och Arwid Lund inleder med en kortfattad översikt över forskning om vetenskaplig utgivning och en diskussion kring vilka möjligheter och kontroverser digitaliseringen har medfört. I bidraget beskrivs sedan lärosätesutgivning genom exemplet Stockholm University Press och hur Stockholms universitet arbetar med utgivning som ett sätt att möjliggöra öppen tillgång. Detta följs av en kritisk diskussion om de finansieringsmodeller som tillämpas av kommersiella förlag. Det här kapitlet kan läsas tillsammans med kapitel 13 som handlar om öppen vetenskap men här ses öppenhet i relation till förlagen och marknaden. Båda dessa kapitel visar hur bibliotekens arbete med öppen tillgång ingår i ett större sammanhang.

Precis som inledningen utlovar får läsaren i antologin en bild av den mångfald och variation som ryms i lärosätesbibliotekens verksamhet. Genom bokens olika kapitel får läsaren bekanta sig med olika aspekter av lärosätesbibliotekens organisation, verksamhet och bibliotekariernas arbetsuppgifter. De fyra perspektiv som presenteras i inledningen är inte genomgående tydliga och en annan indelning utifrån bibliotekens olika verksamhetsområden hade varit en möjlig alternativ struktur. Som läsare av helheten hade jag önskat ett avslutande kapitel som sammanfattar och identifierar aspekter som formar lärosätesbibliotekens och dess anställdas handlingsutrymme idag och i framtiden. En avslutning som placerar de praktiker och verksamheter som beskrivs i en samhällsrelevant kontext om exempelvis lärosätesbibliotekens roll i relation till demokrati och kunskap och informations betydelse för samhället idag. Kopplingar till större frågor och resonemang om exempelvis demokrati hade passat bra in antologins inledande del där andra aspekter av organisering och omvärldsfaktorer som formar biblioteket diskuteras. För precis som folkbiblioteken är lärosätesbiblioteken en del av det allmänna biblioteksväsendet som i enlighet med bibliotekslagen ska "...verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning" (Bibliotekslag (2013:801)). Hur lagen relaterar till lärosätesbibliotekens verksamhet idag är intressant och viktigt. Flera av texterna är skrivna utifrån författarnas egna erfarenheter och innehåller många personliga betraktelser och reflektioner. Styrkan i detta är den omedelbara närheten till den verksamhet som beskrivs, att exemplen är många. Redaktörerna skriver i inledningen att kunskapen om lärosätesbiblioteken är låg och att bibliotekstypen sällan förekommer i offentliga samtal om bibliotek. Jag tror att den största delen av läsarna av den här antologin finns bland studenter i biblioteks- och informationsvetenskap medan de kapitel som till stor del baseras på författarens egna erfarenheter är intressant för yrkesverksamma. För att nå ut till en bredare läsekrets och vara ett bidrag som

synliggör lärosätesbiblioteken i det offentliga samtalet menar jag att beskrivningarna skulle behöva lyftas och tydligare anknyta till aktuella samhällsutmaningar och frågor.

Antologin innehåller flera mycket välskrivna, lättlästa och intressant skildringar av verksamheten och arbetet vid svenska lärosätesbibliotek. Boken behöver inte läsas från pärm till pärm utan läsaren kan med fördel välja kapitel efter intresseområde. I de olika kapitlen finns också referenser till andra kapitel i antologin på angränsande teman. Jag vill avslutningsvis framhålla att antologins olika bidrag är mycket läsvärda för studenter i biblioteks- och informationsvetenskap genom att vara just verksamhetsnära skildringar som visar på den mångfalden och variationen som ryms inom lärosätesbibliotekens verksamhet.